

РОЗВИТОК КОМУНІКАТИВНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ ЗАСОБАМИ ОСОБИСТІСНО ОРІЄНТОВАНОГО СПІЛКУВАННЯ

Коваль О., II курс магістратури, факультет педагогіки та психології

Гузар О., завідувач кафедри філологічних дисциплін початкової освіти, кандидат філологічних наук, доцент

Тернопільський національний педагогічний університет імені Володимира Гнатюка, м. Тернопіль, Україна

Анотація. У статті описано важливість комунікативної компетентності молодшого школяра, роль особистісних стосунків учня і педагога для розвитку мовлення дитини, основні засоби особистісно орієнтованого спілкування. Проаналізовано значення інформації у житті суспільства, розподіл діалогічного і монологічного мовлення у процесі реальної комунікації.

Ключові слова: комунікативна компетентність, комунікація, мова, мовлення, взаємодія, діалогічне мовлення.

Три кроки ведуть до успішної комунікації

Перший крок—знати, чого хочеш.

Другий крок—знати, чого хоче твій партнер.

Третій — як вам обом здобути перемогу.

Д. Лаборд

На сьогоднішній день, в умовах уведення нових Державних стандартів початкової загальної освіти, особливо актуальною є проблема формування комунікативної компетентності школярів, а саме: способи взаємодії з оточенням, навички роботи у групі, здатності особистості застосовувати в спілкуванні знання мови, володіння різними соціальними ролями, здатність творчо мислити, ухвалювати рішення, розв'язувати проблеми, мати свою позицію, брати на себе відповідальність, адаптуватися до умов життя, здатність до мобільності, швидкої зміни соціальних ролей, тобто бути людиною компетентною.

У науковій літературі описано структуру і критерії педагогічного спілкування й підкреслюється думка, що спілкування для самого вчителя - це професійний інструмент його діяльності, а доброзичливість, комунікативна культура - це

обов'язкові якості особистості. З огляду на це, педагогам слід постійно працювати над власною мовленнєвою культурою та вдосконалювати практичні навички позитивного спілкування [2, 15]. У цьому нам допомагають праці О. Савченко, М. Львова, В. Сухомлинського, М. Вашуленка, О. Проскури, О. Дусавицького, О. Біляева.

Розвиток мовленнєвої компетентності починається з особистісних стосунків учителя з кожною дитиною. Вчитель доводить дітям, що в школі навчання мовлення відбувається не тільки на уроці, а й на перерві, біля учительського столу, дошки, у коридорі, і до цього потрібно ставитися як до закономірного факту.

У житті суспільства зросло значення інформації, а також розроблено нові технічні можливості передачі інформації та її збереження. Як дорослі, так і діти потребують живого спілкування, тобто взаємодії з людьми, взаєморозуміння, зворотної реакції на свої думки, поведінку, погляди. Тому мовленнєва компетентність учнів стає в центрі уваги сучасної освіти і має важливе значення у житті кожної людини. [6, 17]

Щоб процес навчання був якісним, а розвиток дитини – гармонійним, варто на уроці створити такі умови, щоб дитині було комфортно. Задля цього в системі відносин «учитель-учень», «учень-учитель», «учитель-інші учні» необхідно намагатися створити таку атмосферу, яка б сприяла позитивному спілкуванню, стимулювала мовленнєву і творчу діяльність усіх учасників навчального процесу.

Важливою, на наш погляд, є думка академіка М. Вашуленка, що на будь-яких уроках вчитель має звертати увагу дітей і на зміст, і на те, яким саме способом сказано, і на те, яким способом точніше, повніше, виразніше його передати залежно від мети висловлювання. [2, 15].

Мова, мовлення, як відомо, є невід'ємними складниками культури народу. Вони є інструментом і засобом пізнання, спілкування, формою існування думки. Саме мова сформувала людину як особистість і творця духовних цінностей [7, 13].

На розвиток мовлення молодших школярів мають великий вплив особливості їхніх характерів, які, ми вважаємо, є важливим фактором виникнення проблем і вирішення їх під час набуття мовленнєвих навичок. У літературі, яку розглядають у дошкільних закладах, простежується чотири типи характерів дитини. Це - діти-

глядачі, діти-слухачі, діти-діячі, діти-оратори. З такими особливостями вони приходять і в школу.

Читання і слухання дитячої літератури ефективно впливає на розвиток мовлення учня. Принцип варіативності дає право вчителю на самостійність у виборі навчальної літератури, форм і методів роботи, апробації їх у навчально-виховному процесі. Тому добре, якщо при доборі літератури для індивідуального читання на початку навчання враховуватимуться типи характерів учнів: учню -глядачу - тексти, в яких багато малюнків і подробиць, учневі - слухачу - тексти, що мають цікаву інформацію, учневі-діячу-тексти із частою зміною дій, учневі - оратору - тексти із діалогами. Також для нас важливо, щоб діти зрозуміли не тільки змістову сторону слова, а й його художню силу.

Виявлення особистісної цінності є координуючи центром роботи вчителя щодо організації комунікації учнів, оскільки дозволяє планувати і прогнозувати мовленнєву діяльність дітей за напрямками: сфери дійсності, актуальні для дитини; ступінь і характер виявлення комунікативної потреби; зміст і лексичний склад референтного матеріалу; особливості мислення дитини; образність, виразність, точність мовлення [4, 6].

Зауважимо, що врахування особистісно ціннісної сфери не має на меті розподілити школярів за названими параметрами. Доцільність пропонованого підходу пояснюємо прагненням надати кожній дитині індивідуально істотну підтримку та допомогу на основі цілеспрямованої діагностики особистісно ціннісної сфери.

Неодмінна умова особистісно-орієнтованого спілкування вчителя з учнями – вміння володіти словом. Коли учні сприйняли мету, маємо подбати про наступну умову співробітництва – організацію навчального діалогу. Стимулювання різних форм пізнавальної активності на уроках і спеціальне формування вмінь запитувати й відповідати - поступово готують учнів до навчального діалогу. Тому доцільно використовувати такі вправи:

- відтворення діалогів із прослуханих та прочитаних текстів;
- створення діалогів за малюнками ситуативного характеру;
- діалоги за планом;
- прогнозування закінчення діалогу;

- складання діалогу за опорними словами;
- складання діалогу за поданою ситуацією;
- складання діалогу за поданою темою та ін.

Зазначимо, що розподіл діалогічного і монологічного мовлення у процесі реальної комунікації нерівномірний. Діалогічне мовлення є основним, домінуючим видом мовленнєвої діяльності учнів на ранньому етапі початкової освіти (1-2 класи), і тому в практиці навчання української мови він повинен посісти провідне місце. Логічно, що в методиці викладання рідної мови в початкових класах пропонується у процесі вироблення вмінь створювати висловлювання, користуватися схемою «діалог-монолог», а не навпаки[6,17].

Формуючи комунікативну компетентність, не можна забувати і про розвиток писемного мовлення учнів. На уроках рідної мови пропонуємо такі завдання:

- відновити, поширити, редагувати текст;
- дібрати заголовок;
- визначати частини тексту, тип тексту, тему, головну думку;
- скласти і записати зв'язний текст із деформованих речень;
- письмовий переказ з попереднім аналізом структури та мови тексту;
- скласти твори (за сюжетним малюнком, зразком, початком та кінцівкою, малюнком і питаннями, опорними словами, поданим зачином, планом та опорними словами, опорними словами та картиною, власними спостереженнями).

Виконуючи ці вправи, школярі вчаться міркувати, набувають певного мовленнєвого досвіду.

Педагоги повинні вірити у кожну дитину, уважно ставитися до її думок, почуттів і засобами «живого слова» сформувати творчу гармонійно розвинену особистість. Використовуючи різні форми і методи роботи, вчителі зможуть покращити рівень розвитку в учнів умінь висловлюватися в діалогічній, монологічній та писемній формах.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Гойхман О. Я., Надеина Т. М. Основы речевой коммуникации: Учебник для вузов. Под редакцией проф. О. Я. Гойхмана / О. Я. Гойхман, Т. М. Надеина. – М.:ИНФРА-М, 1997. – 272.
2. Губанова Т. Формування загальнонавчальних умінь та навичок учнів засобами особистісно орієнтованого спілкування / Тетяна Губанова // Початкова школа. - 2006. - № 8. - С. 15.
3. Дусавицкий О. Развитие личности в учебной деятельности. – М.: «Дом педагогики», 1996. – 208 с.
4. Котух Н. Навчальна комунікація як засіб мовленнєвої самореалізації учня / Наталія Котух // Початкова школа. - 2006. - № 5. - С. 6-9.
5. Непомнящая Н. И. Становление личности ребенка 6-7 лет/Научно-исследовательский институт общей и педагогической психологии АПН СССР.- М.: Академический проект, 2001. – 192 с.
6. Прищеп О. Розвиток мовленнєвої компетентності учнів 1-2 класів / Ольга Прищеп // Початкова школа. - 2013. - № 8. - С. 17-18.
7. Савченко О. Я. Виховний потенціал початкової школи : посіб. для вчителів і методистів початкового навчання / О. Я. Савченко. – 2-ге вид., доповн., переробл. – К. : Богданова А. М., 2009. – С. 13.